

Kubilai Han nu crede neapărat tot ce spune Marco Polo când îi descrie cetățile vizitate în misiunile sale diplomatice, sigur e însă că împăratul tătarilor continuă să-l asculte pe tânărul venețian cu mai multă curiozitate și atenție decât pe oricare dintre solii sau exploratorii săi. În viața noastră, a împăraților, există un moment care urmează trufiei date de vastitatea nemărginită a teritoriilor pe care le-am cucerit, melancoliei și ușurării de a ști că o să renunțăm curând să le cunoaștem și să le înțelegem; ca o senzație de gol care ne cuprinde într-o seară, dimpreună cu mirosul elefanților după ploaie și al cenușii de santal care se răcește pe tipsii; o amețeală care face să tremure fluviile și munții pictați pe umerii blond-arămii ai planisferelor, rulează unele peste altele sulurile cu depeșe, ce ne anunță prăbușirea celor din urmă oștiri vrăjmașe, înfrângere după înfrângere, și crapă ceara sigiliilor unor regi ale căror nume nu ne-au ajuns nicicând la urechi, care imploră protecția oștirilor noastre ce înaintează, oferind în schimb tributuri anuale în metale prețioase, piei tăbăcite și carapace de țestoasă: este momentul disperat în care descoperim că imperiul pe care-l credeam sumă a tuturor minunățiilor e o ruină fără capăt și formă, că în el cangrena corupției e prea profundă pentru ca sceptrul nostru s-o mai poată vindeca, că triumful asupra suveranilor vrăjmași ne-a preschimbat în moștenitori ai decăderii lor de secole. Doar în istorisirile lui Marco Polo reușește Kubilai Han să discearnă, printre zidurile și turllele menite să se prăbușească, filigranul unui desen într-atât de fin, încât să poată scăpa mușcăturii termitelor.

Orașele și memoria 1.

Plecând de-acolo și mergând trei zile către răsărit, omul ajunge la Diomira, cea cu șaizeci de cupole de argint, statui de bronz ale tuturor zeităților, străzi pavate cu staniu, un teatru de cristal, un cocoș de aur care cântă în fiecare dimineață într-un turn. Toate aceste frumuseți călătorul le cunoaște deja, căci le-a văzut și în alte orașe. Dar trăsătura ce îl deosebește pe acesta este că cine ajunge aici într-o seară de septembrie, când zilele se scurtează și lampioane multicolore se aprind toate odată la porțile virturilor, iar de pe o terasă se aude o voce de femeie strigând „Ah!“, îi invidiază pe cei care acum se gândesc că au trăit deja o seară aidoma acesteia și că atunci au fost fericiți.

Orașele și memoria 2.

Celui care călărește îndelung prin ținuturi sălbatice i se face dor de un oraș. În sfârșit ajunge la Isidora, oraș unde palatele au scări în spirală, încrustate cu cochilii marine, unde se fabrică ocheane și viori meșteșugite, unde, atunci când străinul șovăie între două femei, întâlnește întotdeauna o a treia, unde luptele de cocoși degenerază în încăierări sângeroase între pariori. La toate aceste lucruri se gândea el când dorea o cetate. Isidora e așadar cetatea visurilor lui. Cu o deosebire : orașul visat îl conținea pe el tânăr ; la Isidora ajunge la o vârstă înaintată. În piață există un zid al bătrânilor care se uită cum trece tinerețea ; el s-a așezat acolo, în rând cu ei. Dorințele au și devenit amintiri.

Orașele și dorința 1.

Despre Doroteea se poate vorbi în două feluri: spunând că patru turnuri de aluminiu se înalță pe zidurile sale, mărginind șapte porți cu pod mobil cu arc, peste șanțul a cărui apă alimentează patru canale verzi ce străbat orașul și îl împart în nouă cartiere, fiecare cu trei sute de case și șapte sute de coșuri de fum; și, dacă ținem cont de faptul că fetele de măritat din fiecare cartier se căsătoresc cu tineri din alte cartiere, iar familiile lor fac schimb de negoțuri cu bergamote, icre de sturion, astrolabi, ametiste, poți face calcule pornind de la aceste date, până când vei afla tot ce dorești despre orașul din trecut, din prezent, din viitor; sau spunând, precum conducătorul de cămile care m-a dus acolo: „Când am ajuns, eram la prima tinerețe, era dimineață, lume multă mergea grăbită pe străzi, către piață, femeile aveau dinți frumoși și te priveau drept în ochi, trei soldați pe o scenă cântau la trompetă, peste tot în jur se rostogoleau roți și fluturau steaguri cu inscripții colorate. Până atunci, nu cunoscusem decât deșertul și drumurile caravelor. În dimineața aceea, la Doroteea, am simțit că nu exista bine pe care să nu-l pot aștepta de la viață. De-a lungul anilor, ochii mei s-au întors să contemple întinderile deșertului și drumurile caravelor; dar acum știu că era doar una dintre multele cărări care mi se deschideau în dimineața aceea, la Doroteea.“

Orașele și memoria 3.

Zadarnic, preamiloștive Kubilai, voi încerca să-ți descriu Zaira, cea cu bastioane înalte ! Aș putea să-ți spun din câte trepte sunt făcute străzile care coboară în scară, ce fel de bolți au arcele porticurilor, cu ce foi de zinc sunt învelite acoperișurile, dar știu deja c-ar fi ca și cum nu ți-aș spune nimic. Nu din asta e făcută cetatea, ci din legături între măsurile spațiului și întâmplările trecutului : înălțimea la care a fost pus un lampion și distanța de la pământ la picioarele atârănânde ale unui uzurpator spânzurat ; firul întins de la lampion la balustrada din față și ghirlandele care însoțesc alaiul nupțial al reginei ; înălțimea acelei balustrade și saltul ibovnicului care trece peste ea în zori ; înclinația unui jgheab și mersul solemn al unei pisici care îl străbate, strecurându-se pe fereastră ; distanța de tragere a canonierei apărute deodată dinspre coastă și ghiuleaua care distruge jgheabul ; ruperea plaselor de pescuit și cei trei bătrâni care, așezați pe dig să cârpească plasele, își spun a suta oară povestea canonierei uzurpatorului, care se zice c-ar fi fost un copil din flori al reginei, părăsit în scutece acolo, pe dig.

Cu valul acesta, stârnit din amintiri, orașul se impregnează ca un burete și se dilată. O descriere a Zairei, așa cum este astăzi, ar trebui să cuprindă tot trecutul Zairei. Dar orașul nu-și povestește trecutul, ci și-l conține, aidoma liniilor din palmă, înscris în colțurile străzilor, în grilajele de la ferestre, în balustradele scăriilor, în antenele paratrăsnetelor, în lăncile drapelurilor, fiecare fragment la rândul său brăzdat de zgârieturi, de tăieturi zimțate, de scrijelituri, de lovituri de tun.

Orașele și dorința 2.

După trei zile, mergând către miazăzi, ajungi la Anastasia, cea scăldată de canale concentrice și cutreierată de vânturile din miazănoapte. S-ar cuveni să înșirui mărfurile care se cumpără aici pe nimica toată: agat onix crisopraz și alte varietăți de calcedoniu; să laud carnea de fazan auriu, care aici se gătește la flacăra de lemn de cireș uscat și se presară cu mult maghiran; să vorbesc despre femeile pe care le-am văzut scăldându-se în bazinul unei grădini și care câteodată – se spune – îl invită pe călător să se dezbrace alături de ele și să le fugărească prin apă. Dar cu aceste vorbe nu ți-aș dezvălui adevărata esență a orașului: pentru că, în timp ce descrierea Anastasiei nu face decât să-ți trezească dorințele una câte una, ca să te oblighe să le înăbuși, celui care se află într-o dimineață în mijlocul Anastasiei dorințele i se trezesc toate deodată și-l împresoară. Orașul îți apare ca un tot în care nicio dorință nu se pierde și din care și tu faci parte – iar cum el se bucură de toate cele de care tu nu te bucuri, ție nu-ți rămâne decât să locuiești dorința asta și să te mulțumești cu-atât. O asemenea putere, considerată când malignă, când benignă, are Anastasia, oraș amăgitor: dacă, timp de opt ore pe zi, tu muncești ca tăietor de agat onix crisopraz, truda ta, care dă formă dorinței, de la dorință își ia forma, iar tu crezi că te bucuri de toată Anastasia, când de fapt nu ești decât sclavul ei.

Orașele și semnele 1.

Mergi zile întregi printre copaci și pietre. Arareori ochiul poposește asupra unui lucru, și asta atunci când l-a recunoscut ca semn al unui alt lucru: o urmă pe nisip indică trecerea tigrului, o băltoacă anunță un șuvoi de apă, floarea de hibiscus, sfârșitul iernii. Tot restul e mut și intersanșabil; copacii și pietrele sunt numai ceea ce sunt.

În cele din urmă, călătoria te duce la Tamara. Te adâncești în lăuntru ei, pe străzi împânzite de însemne care ies din ziduri. Ochiul nu vede lucruri, ci figuri de lucruri care semnifică alte lucruri: cleștele arată casa felcerului; pocalul, taverna; halebardele, corpul de gardă; cumpăna, precupeța. Statui și scuturi reprezintă lei delfini turnuri stele: semn că ceva – cine știe ce – are drept semn un leu un delfin un turn o stea. Alte semnale anunță ce e interzis într-un loc – să intri pe stradă cu căruța, să urinezi în spatele chioșcului, să pescuiești cu trestia de pe pod – și ce e permis – să adăpi zebrele, să joci popice, să arzi cadavrele rudelor. Din poarta templelor se văd statuile zeilor, înfățișați fiecare cu atributele lui: cornul abundenței, clepsidra, meduza, prin care credinciosul îi poate recunoaște, ca să le adreseze rugăciunile potrivite. Dacă o clădire nu poartă niciun însemn sau nicio figură, însăși forma și locul pe care le ocupă în alcătuirea cetății sunt de ajuns ca să-i indice rolul: reședința regală, închiisoarea, monetăria, școala pitagoreică, bordelul. Până și mărfurile pe care le etalează negustorii pe tarabe au valoare nu prin ele însele, ci ca semne ale altor lucruri: banda brodată pentru frunte înseamnă elegantă; lectica aurită, putere; volumele lui Averroes, înțelepciune; bijuteria pentru gleznă, voluptate. Privirea parcurge

străzile ca pe niște pagini scrise : orașul îți spune tot ce trebuie să gândești, te face să-i repeți discursul și, în timp ce crezi că vizitezi Tamara, nu faci altceva decât să înregistrezi numele cu care ea se definește pe sine și toate părțile sale.

Cum este cu adevărat orașul sub acest gros înveliș de semne, ce conține sau ce ascunde – pleci din Tamara fără să fi aflat. Afară pământul se întinde, gol, până la orizont, se deschide cerul pe care aleargă norii. În forma pe care întâmplarea și vântul o dau norilor, ești dornic de-acum să recunoști figuri : o corabie, o mână, un elefant...

Orașele și memoria 4.

Peste șase râuri și trei lanțuri de munți se ivește Zora, pe care cine-a văzut-o o dată n-o mai poate uita. Dar nu pentru că ea ar lăsa în amintire, precum alte orașe memorabile, o imagine ieșită din comun. Zora are proprietatea de a dăinui în memorie în cele mai mici detalii, cu felul în care sunt orânduite străzile și casele de-a lungul străzilor, cu porțile și ferestrele caselor, cu toate că ele nu se remarcă printr-o frumusețe sau distincție neobișnuite. Secretul său este felul în care privirea alunecă pe figuri rânduie ca într-o partitură muzicală în care nu se poate schimba sau muta nicio notă. Omul care știe pe de rost cum e făcută Zora, noaptea, când nu poate dormi, își închipuie că merge pe străzile ei și-și amintește ordinea în care sunt așezate orologiul de aramă, copertina în dungi de la dugheana bărbierului, fântâna cu nouă țâșnitori, turnul de sticlă al astronomului, prăvălia vânzătorului de pepeni verzi, statuia eremitului și a leului, baia turcească, cafeaua de la colț, strada care dă către port. Acest oraș care nu ți se șterge din minte e ca o armătură sau ca o rețea în ale cărei intervale fiecare poate să depună lucrurile pe care vrea să și le întipărească în memorie: nume de oameni iluștri, virtuți, numere, clasificări vegetale și minerale, date ale unor bătălii, constelații, părți de discurs. Între orice noțiune și orice punct al itinerarului se va găsi o formă de afinitate sau de contrast care să provoace aducerea aminte instantanee. Astfel că cei mai înțelepți oameni din lume sunt aceia care cunosc pe dinafară Zora.

Dar în zadar m-am pornit la drum să vizitez orașul: nevoită să rămână imobilă și egală cu ea însăși pentru a se întipări mai adânc în amintire, Zora s-a vlăguit, s-a sfărâmat și a dispărut. Pământul a uitat-o.

Orașele și dorința 3.

În două feluri se ajunge la Despina : pe corabie sau pe cămilă. Orașul se înfățișează diferit celui care vine pe pământ și celui care vine pe apă.

Conducătorul de cămile care zărește la orizontul podișului vârfurile zgârie-norilor, antenele radar, zbaterea manșelor de vânt albe și roșii, fumul care iese pe coșuri se gândește la o corabie, știe că e un oraș, dar se gândește la el ca la o navă care să-l ducă departe de deșert, un velier aflat pe punctul de a ridica ancora, cu vântul care-i și umflă pânzele încă strânse, sau un vapor al cărui cazan cu aburi vibrează în carena de fier – și se gândește la toate porturile, la mărfurile de peste mări, descărcate pe pontoane de macarale, la birturile unde echipaje ce navighează sub diverse steaguri își sparg sticle-n cap, la ferestrele iluminate de la parter, fiecare cu câte o femeie care se piaptână la pervaz.

În negura coastei, marinarul distinge forma unei cocoase de cămilă, a unei șei brodate, cu franjuri ce strălucesc între două cocoase pătate care înaintează legănându-se, știe că e un oraș, dar se gândește la el ca la o cămilă, de samarul căreia atârână burdufuri și desagi cu fructe confiate, vin de curmale, frunze de tutun, și se și vede în fruntea unei lungi caravane care-l duce departe de deșertul mării, către oaze de apă dulce, la umbra zimțată a palmierilor, către palate cu ziduri groase și văruițe, în curți pavate pe ale căror lespezi baiaderele dansează desculțe și-și unduiesc brațele ascunse doar pe jumătate sub văluri.

Fiecare oraș își primește forma de la deșertul căruia i se opune ; și, astfel, conducătorul de cămile și marinarul văd Despina, oraș de hotar între două deșerturi.

Orașele și semnele 2.

Din Zirna, călătorii se întorc cu amintiri destul de diferite: un negru orb care strigă în mulțime, un nebun care se ivește de pe cornișa unui zgârie-nori, o fetișcană care se plimbă cu o pumă în lesă. În realitate, mulți dintre orbii care bat cu bastoanele în caldarâmul din Zirna sunt negri, în fiecare zgârie-nori e câte ceva care înnebunește, toți nebunii își fac veacul pe cornișe, nu există pumă care să nu fie crescută dintr-un capriciu de fetișcană. Orașul e redundant: se repetă pentru ca ceva să ajungă să se fixeze în minte.

Mă întorc și eu la Zirna: amintirea mea cuprinde niște dirijabile care zboară în toate sensurile, la înălțimea ferestrelor, străzi cu ateliere unde se desenează tatuaje pe pielea marinarilor, trenuri subterane înțesate de femei obeze, pradă zăpușelii. Tovarășii care se aflau cu mine în călătorie jură însă că au văzut un singur dirijabil balansându-se printre turlele orașului, un singur artist tatuator rânduindu-și pe un scăunel ace și cerneluri și desene traforate, o singură femeie-ghiulea făcându-și vânt pe platforma unui vagon. Memoria este redundantă: repetă semnele pentru ca orașul să înceapă să existe.